

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

ThLic. Mgr. Adam Sýkora

MISSALE POSONIENSE I.
kritické vydání

MISSALE POSONIENSE I.
critical edition

Autoreferát disertační práce

Praha 2017

Úvod

Štúdium prameňov je nevyhnutným predpokladom na dosahovanie dobrých výsledkov teologického bádania. Liturgická veda skúma pramene liturgických rodín a v jednotlivých liturgických rodinách samostatné línie prameňov.

Liturgické pramene 6. – 10. storočia sú pomerne dobre zastúpené, ale novšie stredoveké pramene sú (v pomere k zachovaným pamiatkam) spracované len zriedka. Vyskytujú sa síce kodikologické, muzikologické a umenovedné diela, ale spracovanie textu, najmä kritické spracovania, výrazne zaostávajú. Zo slovenských manuskriptov je diplomaticky a neskôr kriticky spracovaný jedine Nitriansky kódex. Zachované liturgické pramene bez diplomatických a kritických spracovaní sú na použitie v liturgickej vede nedostupné.

Missale Posoniense I. (Bratislavský misál I.). Missale Posoniense I. vyberáme nielen preto, že je najstarším zachovaným misálom bratislavskej kapituly, ale aj preto, že je reprezentatívny a vzorovonormatívny pre celú sériu nasledujúcich misálov.

Súčasný stav bádania — status quaestionis

V minulosti sa problematike kódexu venovalo viacero bádateľov. Zrejme najstaršia kodikologická zmienka je u Knauza v diele Pozsonyi káptalnnak kézirati.¹ Neskôr predmet spomínajú Radó² a Sopko,³ avšak spracúvajú ho len katalogizačne. Detailne a cielene spracúvávajú kódex Rybarič z historického hľadiska a Szendrei z hľadiska obsahu a notácie vo faximilnom vydaní Missale Posoniense I. pod názvom *Missale notatum*

---

¹ KNAUZ, N.: *Pozsonyi káptalnnak kézirati*, Esztergom 1871.

² RADÓ, P.: *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*. Toti operi adlaboravit L. Mezey, Budapest 1973.

³ SOPKO, J.: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*, Matica slovenská, Martin 1981.

*Strigoniense ante 1341 in Posonio.*⁴ V tomto vydaní nie sú zaradené folie o ktorých sa nevedelo (e. g. f. 12), alebo ktoré sa podarilo identifikovať neskôr (f. 100 a f. 108). Z muzikologického hľadiska sa kódexu v súčasnosti najviac venuje Eva Veselovská.

Novšie pohľady na datovanie a provenienciu, hlavne so zameraním na paleografiu, ako aj širší pohľad na písomnú kultúru bratislavskej kolegiálnej kapituly podáva Šedivý.⁵

Z hľadiska histórie umenia sa kódexu venoval Dušan Buran.

Kódex bol v minulosti predmetom historického, kodikologického, paleografického, umenovedného a muzikologického bádania, ale len málo z hľadiska liturgického.

Diplomatické vydanie prvej časti nášho kódexu obhájil ako svoju rigoróznou prácu autor tejto práce.

---

⁴ SZENDREI, J. – RYBARIČ, R.: *Missale notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio*, Budapest 1982 (= Musiacalia Danubiana).

⁵ ŠEDIVÝ, J.: *Mittelalterliche Schriftkultur im Presburger Kollegialkatei*, Chronos, Bratislava 2007.

Cieľ

Cieľom predkladanej práce je predložiť textovo-kritické vydanie kódexu *Missale Posoniense I.* — najstaršieho zachovaného misála Bratislavskej kapituly.

Kritické vydanie nie je iba akýmsi nástrojom, pomocou ktorého sa dá dosahovať vedecké ciele v budúcnosti, ale ono samo je výsledkom vedecko-bádateľskej činnosti. Kritický aparát edície predstavuje výsostne vedeckú činnosť, nakoľko je (po hermeneutike) najvyššou úrovňou spracovania textu.

Metodika výskumu

Textová kritika sa často opisuje takto, alebo podobne:

Textová kritika je hodnotenie prameňov čiže určovanie textu najbližšieho originálu a určovanie vzájomného vzťahu dochovaných rukopisov; ďalej vymedzovanie pôvodného textu (pôvodného znenia). Textová kritika rekonštruuje (obnovuje) zo zachovaných rukopisných podaní textu podľa filologických zásad a kritického hodnotenia nezachovaných, predpokladaných pôvodnú podobu textu v čo najvernejšom doslovnom znení (archetyp).

Liturgická textová kritika je však iná:

Literárne dielo je autentické, ak vyšlo priamo z rúk autora a priamo od neho samého. V prípade liturgických textov je autentické to, čo bolo skutočne používané pri bohoslužbe. Nerozhoduje, koľko textu bolo vloženého, rozšíreného či vynechaného. Ak bol niekedy používaný pri slávení liturgie, je autentický.⁶

Z toho vyplýva pre liturgickú textovú kritiku vyššia náročnosť, ako pri iných textoch, lebo nás zaujíma nielen pôvodná podoba textu, ale aj každá ďalšia, ktorá sa uplatňovala pri slávení liturgie.

Závazná metodika pre vypracovávanie liturgicko-kritických edícií zatiaľ nebola publikovaná. Postupuje sa vždy s ohľadom na konkrétny prameň aj na zábery editora. Pri zostavovaní princípov edície autor vychádzal predovšetkým z nasledujúcich zdrojov:

MOHLBERG, L. C.: *Norme per le pubblicazioni di opere scientifiche*, Casa Editrice Herder, Roma ²1966 (= *Rerum Ecclesiasticarum Documenta, series minor, Subsidia studiorum* 2).

DE ZAN, R.L. “*Critica testuale*”, in: CHUPUNGO, A. J. (ed.): *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia, I Introduzione alla liturgia*.

---

⁶ Cf. VOGEL, C.: *Introduction aux sources de l'histoire du culte chrétien au moyen âge*, Centro Italiano di studi sull'alto medioevo, Spoleto 1981, tr. angl.: *Medieval liturgy: An Introduction to the Sources*, The Pastoral Press, Washington 1986, p. 63.

Pontificio Istituto Liturgico Sant'Anselmo, Edizioni
Piemme, Casale Monferrato ³2003, pp. 344–355.

DE ZAN, R.L.: *Introduzione alla critica testuale liturgica*, Pontificio
Istituto Liturgico Sant'Anselmo, Padova – Roma 1995
(dispense).

FARINA, R.: *Metodologia. Avviamento alla tecnica del lavoro
scientifico*, LAS, Roma ⁴1986, II ristampa 1994.

Okrem toho autor vychádzal zo štúdia iných editovaných
prameňov. Rôzni autori postupujú veľmi rôznorodo, autor sa
snažil z ich prístupov uplatniť tie, ktoré vzhľadom na povahu
nášho kódexu považoval za najvhodnejšie. Konkrétne
podrobnosti uvádzame v práci v stati *Kritériá edície*.

Obsah a štruktúra dizertačnej práce

V prvej časti predkladáme stručnú paleografickú a kodikologickú štúdiu a opisujeme spôsob, akým sme vykonali transkripciu textu.

Obsahuje tieto súčasti:

- 1.1 Súčasný stav bádania — status questionis
- 1.2 Datovanie
- 1.3 Proveniencia
- 1.4 Majitelia
- 1.5 Názvy
- 1.6 Kodikologická časť
  - 1.6.1 Opis kódexu
  - 1.6.2 Väzba
  - 1.6.3 Folie
  - 1.6.4 Rozvrhnutie na folii
  - 1.6.5 Číslovanie — kustódy
  - 1.6.6 Počet folií
  - 1.6.7 Usporiadanie zväzkov
  - 1.6.8 Riadkovanie
  - 1.6.9 Linkovanie
  - 1.6.10 Reklamanty
  - 1.6.11 Iluminácie
- 1.7 Paleografická časť
  - 1.7.1 Písmo
  - 1.7.2 Marginálie a interlineárny text
  - 1.7.3 Iniciály a iniciálky
  - 1.7.4 Písmená
  - 1.7.5 Interpunkcia a znaky
  - 1.7.6 Rubrikácia
  - 1.7.7 Referenčné odkazy
  - 1.7.8 Referenčné čísla
  - 1.7.9 Číslice
  - 1.7.10 Supresia textov
  - 1.7.11 Znaky pre spev — notácia
- 1.8 Textová štúdia
  - 1.8.1 Skratky .
    - 1.8.1.1 Druhy a skupiny skratiek
    - 1.8.1.2 Množstvo skratiek
  - 1.8.2 Ortografia

- 1.8.3 Skriptor
- 1.9 Obsahová štúdia
  - 1.9.1 Kalendár — obituárium
  - 1.9.2 Graduál
  - 1.9.3 Epištolár
  - 1.9.4 Evanjeliár
  - 1.9.5 Kyriale
  - 1.9.6 Preces
  - 1.9.7 Sekvenciár — prosarium
  - 1.9.8 Rubriky
  - 1.9.9 Prvky pontifikála
  - 1.9.10 Prvky rituála
  - 1.9.11 Prvky breviára
  - 1.9.12 Sakramentár
  - 1.9.13 Temporál
  - 1.9.14 Ordinárium
  - 1.9.15 Rôzne omše
  - 1.9.16 Sanktorál
    - 1.9.16.1 Usporiadanie sanktorála
    - 1.9.16.2 Heortologické poznámky
  - 1.9.17 Litánie
  - 1.9.18 Commune sanctorum
  - 1.9.19 Missae peculiare
  - 1.9.20 Missae pro defunctis
  - 1.9.21 Appendix
  - 1.9.22 Zhrnutie
- 1.10 Kritériá edície
  - 1.10.1 Všeobecné kritériá
  - 1.10.2 Diakritické znaky, skratky a značky
  - 1.10.3 Skratky
  - 1.10.4 Veľké písmená
  - 1.10.5 Interpunkcia
  - 1.10.6 Ortografia
  - 1.10.7 Rubriky a texty písané červeným
  - 1.10.8 Pôvodné referenčné odkazy
  - 1.10.9 Neskoršie referencie, marginálie a interpolácie
  - 1.10.10 Suprimované texty
  - 1.10.11 Niektoré vlastné mená
  - 1.10.12 Kritický aparát
  - 1.10.13 Aparát paralelných textov
  - 1.10.14 Značenie zhody

V druhej časti, ktorá je nosnou časťou práce, predkladáme kritické vydanie textu Missale Posoniense I., s kritickým poznámkovým aparátom. Štruktúrované analytické indexy umožňujú pohodlné vyhľadávanie v texte kódexu:

- Index generalis
- Clausulae orationum
- Orationes
- Secretae
- Postcommuniones
- Praefationes
- Rubricae praecipuae
- Preces
- Vetus testamentum
- Novum testamentum
- Introitus
- Gradualia
- Tractus
- Versus alleluatici
- Offertoria
- Communiones
- Sequentiae
- Hymni
- Varia
- Formularia et tituli
- Index sanctorum
- Index personarum locorum et rerum

Prílohu tvoria, tabuľky a ilustrácie. Pre svoj rozsah iba na DVD nosiči, ktorý je súčasťou práce. Nachádza sa tam kompletne faksimile dnes známych folií, tabuľky zhody prameňov a iné.

Datovanie

Missale Posoniense I. je najstarším známym zachovaným misálom Bratislavskej kapituly.⁷ Kódex neobsahuje incipit, explicit ani kolofón, preto jeho datovanie nie je ľahké. „Podľa Knausa malo kalendárium záznam o úmrtí bratislavského kanonika Petra [...], na základe čoho možno ho datovať približne do r. 1341.“⁸ V texte je riadne zaradená slávnosť *De corpore Christi*, teda kódex musel byť napísaný po r. 1264, kedy ju Urban IV. predpísal pre celú cirkev.⁹ Na iných miestach ale svedčí o oveľa staršej textovej tradícii, časovo blízkej kódexu *Vetus missale Romanum monasticum Lateranense*. Aj novšie texty zachytávajú skôr staršiu podobu, napr. kolekta na sv. Dominika má slová *meritis et exemplis* čo je verzia z pred r. 1244, kedy sa na generálnej kapitule zmenil text na *meritis et doctrinis*.¹⁰ Náš misál nemá texty na sv. Tomáša Akvinského (MS 1484 ich už má), je teda pravdepodobné, že bol napísaný pred rokom 1323, alebo krátko potom, lebo v r. 1323 bol sv. Tomáš Akvinský vyhlásený Jánom XXII. za svätého.

---

⁷ Okrem tohto kódexu sa v Bratislave dnes nachádzajú ešte štyri ďalšie misály Bratislavskej kapituly, podľa Sopkovho súpisu sú to kódexy II č. 17, III č. 19, IV č. 20, V č. 109 (Missale Posoniense I má č. 5). Okrem toho patrili Bratislavskej kapitule Bratislavský cestovný misál (Missale itinerantium Bratislaviense (Posoniense) Sopko, č. 240), dnes Maďarské národné múzeum. Ďalej misály: A č. 220, B č. 221, C č. 225, D č. 222, E č. 223, F č. 226, G č. 224, H č. 209, dnes tiež v držbe Maďarského národného múzea. Misál I č. 287 tzv. Palkovičov kódex, dnes v Prímasekej knižnici Ostrihomskej metropolitnej knižnice.

⁸ Cf. SOPKO, J.: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*, Matica slovenská, Martin 1981, p. 49.

⁹ Cf. AUGÉ, M. et al.: *Anàmneis 6 - l'anno liturgico*, Mariertti, Genova 1988 (II ristampa 1994), p. 225.

¹⁰ Cf. VAN, S. J. P.: *Sources of the Modern Roman Liturgy. The ordinals by Haymo of Faversham and Related Documents (1243-1307)*, vol. I, Brill, Leiden 1963, p. 85.

Zhrnutie

Analýza sanktorála, temporála a analýza niektorých jednotlivých textových jednotiek jednoznačne poukazuje na zaalpskú oblasť, ktorej je vlastný sv. Ladislav. Votívne omše obsahujú formulár *pro Archiepiscopo* ale neobsahujú formulár *pro Episcopo*, z toho možno usudzovať že ide o misál arcidiecézy. (To, že misál má v *Missae pro defunctis* aj formulár *Pro Episcopo* a neskôr aj *Pro Archiepiscopo*, nevyklučuje arcidiecézu, lebo v minulosti v nej boli aj biskupi, nie len arcibiskupi.) Rubrika *ubi Pontifex fuerit* ale dáva pochybnosť, či išlo o misál katedrály, skôr hovorí o tom, že išlo o misál významného kostola, o čom svedčí v rubrikách aj predpoklad viacerých klerikov, ale iba s občasnou prítomnosťou biskupa. Uvedené skutočnosti najlepšie zapadajú do prostredia bratislavskej kapituly, ktorá v tom čase musela mať dostatočné množstvo klerikov aj občasnú prítomnosť biskupa.

Za najpravdepodobnejšiu považujeme hypotézu, že Bratislavský misál bol pripravený pre bratislavskú kapitolu opisom so starého Ostrihomského misála, ktorý dnes nie je známy, alebo kompiláciou zo starých ostrihomských prameňov. Bol vyhotovený ako typový misál, z ktorého sa opisovali potrebné texty pre okolité kostoly aj pre kostol v ktorom sa nachádzal. Napriek tomu sa používal aj pri liturgii a to pri oltári. O tom svedčí veľmi opotrebovaný kánonový list. Niektoré texty sú v našom misáli vyškrtané a v neskorších opisoch sa už nenachádzajú — tu sa ponúka priestor pre ďalšie bádanie.

Majitelia

Od svojho vzniku sa kódex používal v prostredí bratislavskej kapituly, kde bol až do 30. – 40. rokov minulého storočia, keď sa ocitol v držbe prepošta Jozefa Danka, ale pravdepodobne len časti s ilumináciami — aj to nie všetky. Jeho „ex libris“ sa nachádzajú iba na foliách s ilumináciami. (Pracovníci Archívu mesta Bratislavy potvrdili, že sú indície, že Jozef Dankó sa zaoberal zbieraním iniciál a v jeho pozostalosti sa našla rozsiahla zbierka vyrezaných iniciál.) Potom sa po častiach dostal do

Archívu mesta Bratislavy, do Archívu Spolku sv. Vojtecha a do Galérie mesta Bratislavy. Je možné, že nejakú rolu v tomto presune hral aj Dr. Faust, v ktorého pozostalosti sa našla f. 12v. V súčasnosti sa kódex nachádza v týchto troch inštitúciách pod signatúrami:

Archív mesta Bratislavy, sign. EC Lad. 3 a EL 18;21

Spolok sv. Vojtecha v Trnave, sign. Fasc. 20 č. 15, TR. A. 61 (V) + ďalšie dva listy

Múzeum mesta Bratislavy, sig. A/9.

Teoretický a praktický prínos dizertačnej práce

Teretické výsledky

Práca s kódexom z liturgického pohľadu, ktorý bol doteraz zanedbávaný, postavila kódex do nových súvislostí. Vďaka indíciám v sanktoráli potvrdzuje mienku muzikológov a paleografov, že kódex bude potrebné datovať skôr k začiatku 14. storočia.

Všeobecne uvádzaný dôvod, že misál vznikol pre potrebu súkromných omší je potrebné korigovať — náš misál poukazuje na iný dôvod.

Liturgická pluralita alebo dokonca anarchia v období vzniku nášho misála (o ktorých hovoria niektorí autori) sa bude musieť uviesť na pravú mieru, náš misál svedčí skôr v prospech obdivuhodnej jednoty.

Podarilo sa preukázať, že náš kódex nevykazuje priamu textovú závislosť na žiadnom z porovnávaných prameňov. Nie je kópiou žiadneho z doteraz publikovaných prameňov. Predlohou na jeho zostavenie bol prameň starší ako *Vetus missale Romanum monasticum Lateranense*.

Náš kódex nepreukázal závislosť na tzv. františkánskej reforme. Od františkánskych prameňov nie je izolovaný úplne, ale drží si odstup s ohľadom na vlastnú liturgickú tradíciu. Rubrikový materiál misála je veľmi skromný, rubriky rituála a pontifikála sú porovnateľne bohaté.

Podarilo sa identifikovať dve folie (f. 100 a f. 108) o ktorých sa nevedelo a dovtedy neboli publikované. F. 100 je pre liturgickú vedu veľmi dôležitá, lebo obsahuje celý obrad zmierenia kajúcnikov.

Hoci kódex neobsahuje explicit, podarilo sa ho ohraničiť vďaka odkazu na formulár o sv. Marte.

Praktický prínos

Praktický prínos našej práce predstavuje predložené liturgicko-kritické vydanie. Toto vydanie je zostavené predovšetkým s ohľadom na liturgistov, ale bude cennou pomôckou na štúdium aj pre muzikológov, paleografov, historikov a pod.

Predložený text poslúži ako základ na odbornú diskusiu, ktorá vyžaduje dlhší čas na to, aby priniesla ďalšie výsledky. V budúcnosti poslúži najmä k zostaveniu obsiahlejšej heortologickej štúdie, pri porovnávaní s inými kuriálnymi prameňmi, pri bádání ohľadom íroškótskeho a akvilejského vplyvu, pri objasňovaní predsunutia prípravy darov na začiatok omše a pri oboznamovaní laickej verejnosti s touto vzácnou kultúrnou pamiatkou.

Zoznam publikácií doktoranda

Ďalšie dva listy Bratislavského misála I. objavené Dostupné na:
<http://www.christ-net.sk/node/443>

Indices incipitorum textuum liturgicorum ex Vetere missale Romano monastico Lateranensi. Reimpressio editionis Romae anno 1752 publici iuris factae introductione aucta curantibus Anthony Ward et Cuthbert Johnson — seminárna práca z liturgiky, Univerzita Karlova v Praze, KTF, Praha 2012.

Dostupné na:

<http://www.christ-net.sk/node/3250>

Dokument priamo:

<http://www.christ-net.sk/system/files/Index%20MRML.pdf>

Indices incipitorum textuum liturgicorum MR ed. princeps Mediolani anno 1474 mandata — seminárna práca z liturgiky, Univerzita Karlova v Praze, KTF, Praha 2012.

Dostupné na:

<http://www.christ-net.sk/node/3250>

Dokument priamo:

<http://www.christ-net.sk/system/files/Index%20MR%201474%20pars1.pdf>

a

<http://www.christ-net.sk/system/files/Index%20MR%201474%20pars2.pdf>

Missalis Romani editio princeps Mediolani anno 1474 prelis mandata — *kalendarium et sanctorale* Dostupné na:
<http://www.christ-net.sk/node/3250>

Dokument priamo:

http://www.christ-net.sk/system/files/Missalis_Romani_editio_princeps_Mediolani_anno_1474_Kalendarium_et_sanctorale_tab.pdf

„*Obrad sobáša v Missale Posoniense I*“ in: NOVÁ, M. – OPATRŇNÁ, M. (ed): Vidět – Slyšet – Číst – Rozumět. Sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů. UK v Praze, KTF, Praha 2015.

„*Sakrálny a profánny priestor v kontexte Missale Posoniense I*“ — Sakrální a profánní prostor v dějinách křesťanské kultury a umění — Konference studentů doktorských programů Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 20. dubna 2012.

Iné články autora týkajúce sa liturgie: <http://www.christ-net.sk/taxonomy/term/36>

Preklady a pôvodné práce uverejnené v časopise *Liturgia* (oficiálne periodikum Liturgickej komisie pri Konferencii biskupov Slovenska, vydáva Spolok sv. Vojtecha, Trnava):

Prinášanie obetných darov in *Liturgia* č. 34 (2/1999) s. 197–198.

Všeobecné smernice Rímskeho misála — menný a vecný register in: *Liturgia* č. 38 (2/2000) s. 172–188.

Reflexia na povel'konočné reflexie in *Liturgia* č. 39 (3/2000) s. 299–302.

Všeobecné smernice liturgie hodín — menný a vecný register in: *Liturgia* č. 40 (4/2000) s. 385–392.

Preklad niektorých častí Caeremoniale Episcoporum in *Liturgia* č. 43 (3/2001) s. 246–252.

Prehľad prameňov modlitieb Veľkonočnej vigílie in *Liturgia* č. 47 (3/2002) s. 348–356.

Prehľad prameňov modlitieb Turíčnej vigílie in *Liturgia* č. 4 (4/2002) s. 452–458.

Spoluautor liturgického slovníka uvereňovaného v časopise *Liturgia*.

Autor prekladov častí *Caeremoniale Episcoporum*
uverejňovaných na stránke:
<http://liturgika.christ-net.sk/liturgika/?q=node/276>

Spoluautor a redaktor internetovej stránky:
<http://liturgika.christ-net.sk/liturgika/>

Spoluautor niektorých prekladov liturgických textov do slovenčiny
a ich korekcií.

Použité pramene

Manuskripty

Missale Posoniense I.

Archív mesta Bratislavy¹¹, sign. EC Lad. 3.4

Archív mesta Bratislavy, sign. EL 18.

Múzeum mesta Bratislavy, sign. A/9.

Spolok sv. Vojtecha v Trnave, sign. Fasc. 20 č. 15, TR. A. 61 (V).

Spolok sv. Vojtecha v Trnave, sign. Fasc. 322 č. 10.

Spolok sv. Vojtecha v Trnave, sign. Fasc. 393 č. 6.

Cod. Ottobon. lat. 356 (kuriálny misál)

http://digi.vatlib.it/view/MSS_Ott.lat.356

Editované pramene

AMIET, R. (ed.): *Un Comes carolingien inédit de la Heute-Italie*, in: *Ephemerides Liturgicae* 73 (1959) 335–367.

ANDRIEU, M. (ed.): *Les ordines Romani du haut moyen age, I Les manuscrits*, *Spicilegium sacrum Lovaniense*, Leuven 1984.

ANDRIEU, M. (ed.): *Les ordines Romani du haut moyen age, II Les textes (Ordines I–XIII)*, *Spicilegium sacrum Lovaniense*, Louvain 1971.

ANDRIEU, M. (ed.): *Les ordines Romani du haut moyen age, III Les textes (Ordines XIV–XXXIV)*, *Spicilegium sacrum Lovaniense*, Louvain 1974.

---

¹¹ Od r. 2016 je náš kódex presunutý z AMB do Štátneho archívu v Bratislave.

- ANDRIEU, M. (ed.): *Les ordines Romani du haut moyen age, IV Les textes (Ordines XXXV-XLIX)*, Spicilegium sacrum Lovaniense, Leuven 1985.
- ANDRIEU, M. (ed.): *Les ordines Romani du haut moyen age, V Les textes (Ordo L)*, Spicilegium sacrum Lovaniense, Louvain 1961.
- ANTOLELLI, N. (ed.): *Vetus missale Romanum monasticum Lateranense. Reimpressio editionis Romae anno 1752 publici iuris factae introductione aucta curantibus Anthony Ward et Cuthbert Johnson* (ed.), Centro Liturgico Vincenziano, Roma 1998.
- DÉRI, B. (ed.): *Missale Strigoniense 1484*, Argumentum Kiadó, Budapest 2009.
- DESHUSSES, J. (ed.): *Le sacramentaire grégorien, ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits*, Éditions universitaires, Fribourg, Suisse, t. 1, 3e éd. 1992 (= Spicilegium Friburgense 16).
- DESHUSSES, J. (ed.): *Liber sacramentorum Gellonensis, introductio, tabulae et indices*, Brepols, Turnholti 1981 (= Corpus christianorum – series latina CLIX A).
- DOLD, A. (ed.): *Das Prager Sacramentar [Cod. O.83 (Fol. 1-120) der Bibliothek des metropolitankapitels]*, Beuronener Kunstverlag, Beuron 1944.
- DUMAS, A. (ed.): *Liber sacramentorum Gellonensis, textus*, Brepols, Turnholti 1981 (= Corpus christianorum – series latina CLIX).
- FRERE, W. H. (ed.): *The Roman Epistle-Lectionary*, Oxford 1935, p. 1-24.
- HENDERSON, W. G. (ed.): *Missale ad usum percelebris Ecclesiae Herfordensis*, s. l. 1874.
- HESBERT, R. J.: *Antiphonale Missarum Sextuplex*, Bruxelles 1935.

- JOHNSON, C. – WARD, A. (edd.): *Missale Romanum anno 1962 promulgatum, reimpressio introductione aucta*, CLV-edizioni Liturgiche, Roma 1994 (= Instrumenta Liturgica Quarreriensia: Supplementa 2).
- KÁČERIK, A. (ed.): *Codex Nitriensis latinus – edizione critica del codice*, Romae 1998.
- KLAUSER, TH. (ed.): *Das Römische Capitulare evangeliorum, I Typen*, Münster/W. 1935.
- MOHLBERG, L. C. – EIZENHÖFER, L. – SIFFRIN, P. (edd.): *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (cod. Vat. Reg. Lat 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56) (Sacramentarium Gelasianum)*. Casa Editrice Herder, Roma 1960 (= Rerum Ecclesiasticarum Documenta, series maior, Fontes 4).
- MOHLBERG, L. C. – EIZENHÖFER, L. – SIFFRIN, P. (edd.): *Sacramentarium Veronense (Cod Bobl. Capit. Veron. LXXXV [80])*. Casa Editrice Herder, Roma, 1956 (Rerum Ecclesiasticarum Documenta, Series maior, Fontes 1).
- MOHLBERG, L. C. (ed.): *Das fränkische Sacramentarium gelasianum in alamannischer Überlieferung (codex Sangall. No. 348)*. Münster in Westfalen 1918 (=Liturgiegeschichtliche Quellen 1-2).
- MORIN, G. (ed.): *Le plus ancien Comes ou Lectionnaire de l'Eglise romaine*, in: Reuve Bénédictine 27 (1910) 41–74
- MORIN, G. (ed.): *Les listes d'évangiles de Würzburg*, in: Reuve Bénédictine 28 (1911) 296–330
- PRZECZEWSKI, M. (ed.): *Missale franciscanum regulae*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano 2003.
- ROSE, E. (ed.): *Missale Gothicum e codice Vaticano Reginensi latino 317 editum*, Brepols publishers, Turnhout 2005.

- SHIN-HO CHANG (GIOVANNI BOSCO) (ed.): *Vetus missale Romanum monasticum Lateranense*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano 2002.
- SODI, M. – TRIACCA, A. M. (edd.): *Missale Romanum ex decreto ss. Concilii Tridentini restitutum Pii V Pont. Max. Jussu editum — Missale Romanum Editio Princeps (1570)*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1998.
- SODI, M. – TRIACCA, A. M. (edd.): *Pontificale Romanum. Editio Princeps (1595-1596)*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997.
- VAN DIJK, S. J. P. (edd.): *Sources of the Modern Roman Liturgy. The ordinals by Haymo of Faversham and Related Documents (1243-1307), vol. II*, Brill, Leiden 1963.
- VOGEL, C. – ELZE, R. (edd.): *Le pontifical Romano–Germanique du dixième siècle*, Studi e testi 227, Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 1963.
- WARD, A. – JOHNSON, C. (edd.): *Missalis Romani editio princeps Mediolani anno 1474 prelis mandata*, Centro Liturgico Vincenziano, Roma 1996.
- WEBER, R. (ed.): *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem — Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart* 41994.
- WILMART, A. (ed.): *Le comes de Murbach*, in: *Revue Bénédictine* 30 (1913) 25–69.
- WILMART, A. (ed.): *Le lectionaire d' Alcuin*, in: *Ephemerides Liturgicae* 51 (1937) 136–197. (Novšie vydanie: WILMART, A.: *Le lectionaire d' Alcuin*, C.L.V., Roma, 1997.)
- Nástroje**
- BLÁHOVÁ, M.: *Historická chronologie*, Libri, Praha 2001.
- BLAISE, A.: *Dictionnaire latin-français des auters chrétiens*, Brepols, Turnhout 1954 (reprint 1993).

- Biblia sacra Vulgata*, in: <http://www.drbo.org/lvb/index.htm>
(28. 4. 2012).
- CAPELLI, A.: *Cronologia, Cronografia e Calendario perpetuo Dal principio dell'Èra Cristiana ai giorni nostri*, Hoepli, Milano 1930.
- CAPELLI, A.: *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*, Hoepli, Milano 1990 (ed. 6.), reprint 2008.
- CHAVASSE, A.: *Les Lectionnaires Romains de la messe*. Fribourg, 1993., tom. I et II. (= *Spicilegium Friburgense subsidia*, vol. 22).
- EGGER, C.: *Lexicon nominum virorum et mulierum*, Societas Libraria „Studium”, Roma 1963.
- GAMBER, K.: *Codices liturgici Latini Antiquiores, pars 1 et 2*, Freiburg – Schweiz 1968 (= *Spicilegium Friburgense Subsidia 1*).
- GAMBER, K.: *Codices liturgici Latini Antiquiores, supplementum*, Freiburg – Schweiz 1988 (= *Spicilegium Friburgense Subsidia 1a*).
- MOELLER, E. – CLÉMENT, J. M. – COPPIETERS 'T WALLANT, B. (ed.): *Corpus orationum*, Brepols publishers, Turnholti 1992 – 2004 (= *Corpus Christianorum – Series Latina CLX*).
- MOELLER, E. (ed.): *Corpus benedictionum pontificalium*, Brepols publishers, Turnholti 1971 – 1979 (= *Corpus Christianorum – Series Latina CLXII*).
- MOELLER, E. (ed.): *Corpus praefationum*, Brepols publishers, Turnholti 1980 (= *Corpus Christianorum – Series Latina CLXI*).
- MUNDING, E. (ed.): *Die Kalendarien von st. Gallen, vol. I, II*, Beuroner kunstverlag, Beuron in Hohenzollern 1948.
- PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*, Veduta, České Budějovice 2008.

- PRAŽÁK, M. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český slovník*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1955.
- STEFFENS, F.: *Latenische Palägraphie*, Berlin/Leopzig 1929 (reprint Berlin 1971).
- SÝKORA, A.: *Indices incipitorum textuum liturgicorum ex Vetere missale Romano monastico Lateranensi. Reimpressio editionis Romae anno 1752 publici iuris factae introductione aucta curantibus Anthony Ward et Cuthbert Johnson* — seminárna práca z liturgiky, Univerzita Karlova v Praze, KTF, Praha 2012.
- SÝKORA, A.: *Indices incipitorum textuum liturgicorum MR ed. princeps Mediolani anno 1474 mandata* — seminárna práca z liturgiky, Univerzita Karlova v Praze, KTF, Praha 2012.
- ŠEDIVÝ, J. – PÁTKOVÁ, H. (ed.): *Vocabularium parvum scripturae latinae*, Vydané vlastným nákladom, Bratislava — Praha 2008.
- VAN DIJK, S. J. P.: *Sources of the modern Roman Liturgy, vol. I, II*, E. J. Brill, Leiden 1963.

Štúdie

- AUGÉ, M. et al.: *Anàmneis 6 - l'anno liturgico*, Mariertti, Genova 1988 (II ristampa 1994).
- BATTELLI, G.: *Lezioni di Paleografia*, Città del Vaticano ³1949 ristampa 1991.
- DANKÓ, J.: *Vetus Hymnarium Ecclesiasticum Hungariae*, Budapest 1893.
- DE ZAN, R.L. "Critica testuale", in: CHUPUNGCO, A. J. (ed.): *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia, I Introduzione alla liturgia*. Pontificio Istituto Liturgico Sant'Anselmo, Edizioni Piemme, Casale Monferrato ³2003, pp. 344–355.

- DE ZAN, R.L.: *Introduzione alla critica testuale liturgica*, Pontificio Istituto Liturgico Sant'Anselmo, Padova – Roma 1995 (dispense).
- FOLSOM, C. "*I libri liturgici romani*", in: CHUPUNGO, A. J. (ed.): *Scientia Liturgica, Manuale di Liturgia*, vol. I *Introduzione alla liturgia*. Pontificio Istituto Liturgico Sant'Anselmo, Edizioni Piemme, Casale Monferrato ³2003, pp. 263–330.
- JUNGMANN, J. A.: *Missarum Sollemnia*. Herder, Wien 1949.
- KÁČERIK, A.: *Liturgické knihy, Poznámky z prednášok*. Bratislava 2001.
- KNAUZ, N.: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis I*, Strigonii 1874.
- KNAUZ, N.: *Pozsonyi káptalnnak kézirati*, Esztergom 1871.
- MARTIMORT, A. G.: *Les lectures liturgiques et leurs livres*, Brepols, Turnhout — Belgium 1992.
- METZGER, M.: *Les Sacramentaires*, Brepols, Turnhout — Belgium 1994.
- MOHLBERG, L. C.: *Norme per le pubblicazioni di opere scientifiche*, Casa Editrice Herder, Roma ²1966 (= *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, series minor, *Subsidia studiorum* 2).
- RADÓ, P.: *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*. Toti operi adlaboravit L. Mezey, Budapest 1973.
- SOPKO, J. – VALACH, J.: *Nitriansky kódex Matica slovenská*, Martin 1987.
- SOPKO, J.: *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*, Matica slovenská, Martin 1986.
- SOPKO, J.: *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a v Rumunsku*, Matica slovenská, Martin 1982.
- SOPKO, J.: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*, Matica slovenská, Martin 1981.

- SZENDREI, J. – RYBARIČ, R.: *Missale notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio*, Budapest 1982 (= Musiacalia Danubiana).
- ŠEDIVÝ, J.: *Mittelalterliche Schriftkultur im Presburger Kollegialkatei*, Chronos, Bratislava 2007.
- ŠEDIVÝ, J.: *Régionalisme et internationalisme — problèmes de paléographie et de codicologie du moyen âge — actes du XVe colloque du comité international de paléographie latine*. Vien 2005.
- ŠRANKO, L.: *Veľkonočný chválospev v dejinách; jeho text a melódia v súčasnom slávení veľkonočnej vigílie Rímskeho obradu, Diplomová práca*, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava 2006.
- VAN DIJK, S. J. P.: *Sources of the Modern Roman Liturgy. The ordinals by Haymo of Faversham and Related Documents (1243-1307)*, vol. I, Brill, Leiden 1963.
- VOGEL, C.: *Introduction aux sources de l'histoire du culte chrétien au moyen âge*, Centro Italiano di studi sull'alto medioevo, Spoleto 1981, tr. angl.: *Medieval liturgy: An Introduction to the Sources*, The Pastoral Press, Washington 1986.

Summary

The collection of manuscripts of Collegial Canonry of Bratislava is the most precious manuscript source in Slovakia. One of the oldest preserved codexes is Missale Poseniense I, which is the oldest preserved missal of all missals from this canonry. It is a precious and very interesting liturgical book which was in use and located in the area of Collegial Canonry of Bratislava before 1341. It is known from an unpreserved notice from a calendar which was taken down by Knauz (but it is possible it dates to the end of 13th century).

It is written on parchment sheets and it is preserved in three institutions. Unfortunately, it is not complete nowadays as it misses a substantial part of Lent and Easter Triduum. I managed to find and identify two folios which had been unknown before, a part of Good Friday Passions and the celebration of reconciliation of penitents on Maundy Thursday. It is probable there are more folios preserved but not discovered due to terrible conditions of archives in Slovakia. It has now 301 existing folios but originally it had 379 folios at least.

The original binding is not preserved. The first sheet, which is an original concept of missal, is interesting containing no notes or initials. Vacate follows then, which is also a rarity in codexes of this kind. Then a regular missal with notes follows from Advent Sunday.

The question of provenance is not completely answered. The authors were uncertain even in the past. While Sopko localized it definitely to Bratislava, Rybarič and Szendrei identify it with Ostrihom. A new hypothesis was announced by Šedivý – Buran, saying it comes from Italy. This hypothesis clarifies many questions but overlooks the fact that there are expressions like “Ladizlaum regem nostrum” and “Ladizlai regis nostri” which makes no sense if it is of Italian origin of the text.

It is not yet known who the submitter was. The cardinal Gentilis comes as a possible one as he had a political mission in Ostrihom.

We know it is a missal for an urban church with a high number of clerics (*mansionarii ecclesiae*) and with at least seldom occurrence of the bishop (*part Ubi pontifex fuerit*) according to the analysis. The analysis of holidays shows Danubian origin.

A careful reading of the text confuted the original opinion that it is not possible to state the number of total pages of the codex. According to the margining written in gothic cursive I managed to identify the last page, which is also preserved. This finding allows to reconstruct the original number of pages (except the calendar).

This missal also refutes the opinion of professionals that the missale was created as a fusion of liturgical books for the comfort of the priest who worked without any assistance or in form of private masses — the notes prevent such reason.

The Canon was identified which refutes the idea of Dr. Buran about a whole-page canon illumination. This is refuted also by a codicological formula and the Gregory's rule which doesn't allow another sheet to be added.

The missal contains also the parts from Pontificale, Ordines and Breviarium.

The critical edition of this important source brings the missal independent on the Missalia from the time Innocent III, and on the reform of Haymo of Faversham.

Anotácia

V predkladanej práci autor prináša textovo-kritické spracovanie textu jedného z najstarších misálov Bratislavskej kolegiálnej kapituly: Missale Posoniense I. Ide o dôležitý prameň európskeho významu, ktorý je vzorovo normatívny a reprezentatívny vzhľadom na analogické pamiatky ktorý sa používal v prostredí bratislavskej kapituly už pred rokom 1341. Výnimočnosť misála spočíva aj v tom, že je nezávislý na misáloch z obdobia Inocenta III. a na reforme Aimona z Favershamu. Misál obsahuje aj časti Pontifikála, Ordines a Breviára.

Text tohto misála bol doteraz publikovaný iba vo faximilnej podobe, ktorá nesie technické obmedzenia doby svojho vzniku, odvtedy boli objavené aj ďalšie folie, ktoré zatiaľ neboli publikované vôbec.

Odbornej verejnosti tak predkladá text, s ktorým už môže efektívne pracovať. Kritický poznámkový aparát uľahčuje prácu s textom, podobne ako indexy, tabuľky a fotodokumentácia v prílohe.

Kľúčové slová: Rímsky misál, Missale Romanum, Missale Posoniense I., Bratislavský misál I., Missale Bratislaviense I. [sic], Missale notatum Strigoniense, ordinarium, proprium, kritické vydanie, Pontifikál, Ordines.

Annotation

In the present thesis the author provides a critical edition of one of the oldest missals of Bratislava Chapter House: *Missale Poseniense I*. It is important source of European significance, which is pattern normative and representative in relation to the similar codices, and which was used in the Bratislava Chapter House before 1341st. Their significance is decisive since it is independent on the *Missalia* from the time Innocent III, and on the reform of Haymo of Faversham. The missal contains also the parts from *Pontificale*, *Ordines* and *Breviarium*.

The text of this Missal was previously published only in facsimile form, which bears the technical limitations of the period of its creation. Since that time, other folios have been discovered that have not been published at all.

Experts now has the text, with which can work effectively. Critical apparatus facilitate the work with the text, as well as indexes, tables and photo documentation attached.

Keywords: Roman Missal, *Missale Romanum*, *Missale Poseniense I*, Bratislava Missal I., *Missale Bratislaviense I*. [sic], *Missale notatum Strigoniense*, Ordinary, proprium, critical edition, *Pontificale*, *Ordines*.

Obsah

ÚVOD	3
SÚČASNÝ STAV BÁDANIA — STATUS QUAESTIONIS	3
CIEĽ	5
METODIKA VÝSKUMU	6
OBSAH A ŠTRUKTÚRA DIZERTAČNEJ PRÁCE	8
DATOVANIE	11
ZHRNUTIE	12
MAJITELIA.....	12
TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PRÍNOS DIZERTAČNEJ PRÁCE	14
TERETICKÉ VÝSLEDKY	14
PRAKTICKÝ PRÍNOS	15
ZOZNAM PUBLIKÁCIÍ DOKTORANDA	16
POUŽITÉ PRAMENE	19
MANUSKRIPTY	19
EDITOVANÉ PRAMENE	19
NÁSTROJE	22
ŠTÚDIE	24
SUMMARY	27
ANOTÁCIA	29
ANNOTATION	30
OBSAH	32

adam.sykora@gmail.com